

MÜTEVELLÎ,
Muhammed b. Ahmed
(محمد بن أحمد المتولّي)

Muhammed b. Ahmed
b. el-Hasen ed-Darîr el-Mütevelli
(ö. 1313/1895)

Kıraat âlimi.

1248'de (1832) Kahire'de Huttüdderbi-lahmer'de doğdu. Âmâ olması sebebiyle "Darîr" diye de anılır. Küçük yaşta Kur'ân-ı Kerim'i ezberledikten sonra Ezher'e girdi. Dinî ilimlerle Arap dili ve edebiyatı alanında kendini yetiştirdi ve çalışmalarını kıraat ilminde yoğunlaştırdı. İbnü'l-Cezerî'nin *Muqaddime'si* ve *Ṭayyibetü'n-Neşrî*, Şâtübî'nin *Hırzû'l-emânî'si* ve *Akiletü etrâbi'l-kaşâ'id*'i gibi metinleri ezberledi. Yûsuf el-Beremûnî'den ve Tihâmî nisbesiyle tanınan Seyyid Ahmed ed-Dürri eş-Şâzelî'den kırâat-i aşere ile kırâat-i erbaa okudu ve bu dalda uzmanlaştı. 1293'te (1876) şeyhülkurrâ oldu. Gerek kıraatle ilgili eserleri gerekse yetiştirdiği talebelerle Mısır'da kıraat ilminin yaygınlaşmasında önemli rol oynadı. Talebeleri arasında Muhammed b. Abdurrahman el-Bennâ, Ahmed Şelebi, Rıdvân b. Muhammed el-Muhallâtî, Abdülfettâh Hüneydî, Mustafa Şelebi, Abdurrahman el-Hatîb, Hasan b. Halef el-Hüseynî, Hasan b. Muhammed el-Cüreysî, Hasan Atıyye gibi âlimlerin bulunduğu Mütevelli 11 Rebîülevvel 1313'te (1 Eylül 1895) Kahire'de vefat etti ve Karâfetülkübrâ'da defnedildi.

Eserleri. 1. *Bedî'atü'l-ğurer fi esânî-di'l-e'immeti'l-erba'ati 'aşer* (Kahire 1341). 2. *Muqaddime fi kırâ'ati Verş*. Bizzat müellifin yazdığı *Fethu'l-mu'fi ve ğunyetü'l-muqrî* adlı şerhiyle birlikte neşredilmiştir (Kahire 1306, 1309). 3. *Fethu'l-mecîd fi kırâ'ati Hamza mine'l-kaşîd* (Kahire 1374/1954). 4. *el-Vücühü'l-müsfire fi itmâmi'l-kırâ'ati's-şelâsi'l-mütemmime li'l-'aşere*. Ebû Ca'fer el-Kârî, Ya'küb el-Hadramî ve Halef b. Hişâm'ın kıraatleri hakkındadır (Kahire 1296, 1302, 1319). 5. *Tahkîku'l-beyân fi 'addi âyi'l-Kur'ân* (Câmiatü'l-Melik Suûd Ktp., nr. 2549/1; Ezheriyye Ktp., nr. [1400 Mecâmî] Hasûne 12979; Teymûriyye Ktp., nr. 387). 6. *Tahkîku'l-beyân fi'l-muhtelef fihi min âyi'l-Kur'ân*. Manzum bir eserdir (Câmiatü'l-Melik Suûd Ktp., nr. 2549/2, 2552). 7. *Fethu'l-muğni ve ğunyetü'l-muqrî* (Kahire 1306, 1309, 1317). *Muqaddime fi kırâ'ati Verş*'in şerhi olan eserin son baskısı müstakildir. 8. *el-Fevâ'idü'l-mu'tebere*

fi'l-aḥrufi'l-erba'ati'z-zâ'ide 'ale'l-'aşere (nşr. Ali b. Muhammed ed-Dabbâ, Kahire 1370/1950; *İthâfû'l-berere bi'l-mütûni'l-'aşere* içinde, s. 264-316). 9. *Sefîne-tü'n-necâh fimmâ yete'allaku bi-ğavlihî te'âlâ "Ve kulne ḥâşâ lillâh"* (Kahire 1312). 10. *Risâle fi mes'eleti'l-ğarânik* (Teymûriyye Ktp., nr. 498). Mütevelli'nin diğer bazı eserleri de şunlardır: *er-Ravzû'n-nadîr, ed-Dâd ve'z-za', Tavzîhu'l-maḳâm, Manzûme fi rivayeti Kâlûn, Muqaddime fi fevâ'id lâ bûdde min ma'rifetihâ li'l-kârî, el-Kevkebü'd-dürri fi kırâ'ati'l-İmâm Ebî 'Amr el-Başrî, Fethu'l-kerîm fi tahrîri evcûhi'l-Kur'âni'l-kerîm* (bu ve diğer eserleri için bk. İbrâhim b. Saîd b. Hamed ed-Devserî, s. 186-327).

BİBLİYOGRAFYA :

Serkis, *Mu'cem*, II, 1617; *Hediyyetü'l-'ârifîn*, II, 394; *Fihrisü'l-Hizâneti't-Teymûriyye*, Kahire 1367-69/1948-50, III, 269-270; Zirikî, *el-A'lâm*, VI, 246-247; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VIII, 281; Ali Şevâh İshak, *Mu'cemü muşannefâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Riyad 1403-1404/1983-84, I, 38, 39, 257; IV, 118, 146, 168, 171; *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulûmü'l-Kur'ân*, Amman 1989, II, 825; Zekî M. Mücâhid, *el-A'lâmü's-Şarkıyye*, Beyrut 1994, I, 358-359; İbrâhim b. Saîd b. Hamed ed-Devserî, *el-İmâmü'l-Mütevelli ve cühûdühü fi 'ilmi'l-kurâ'ât*, Riyad 1420/1999.

ADEM YERİNDE

MÜTKİN
(المتقن)

Hadis rivayetinde dikkatli, titiz, sağlam ve güvenilir râvi veya muhaddis anlamında terim.

Sözlükte "işî sağlam yapmak" anlamındaki **itkân** masdarından türeyen **mütkin** kelimesi "herhangi bir ilim veya meslek dalında uzman olup işini sağlam yapan kimse" demektir. Hadis terimi olarak hadis rivayetinde âzami dikkat ve titizlik gösteren, tashif, tahrif ve vehimden uzak bir şekilde hıfz veya kitâbet yoluyla öğrendiği hadisi aynen nakledebilen sağlam ve güvenilir râviler hakkında kullanılan bir ta'dîl lafzı olup zâbıt kavramı ile büyük ölçüde örtüştüğü görülür. Nitekim Abdurrahman b. Mehdî hıfzı "itkân" olarak tanımlamıştır (İbn Ebû Hâtîm, II, 36).

Mütkin kavramı, hadis ve ricâl kaynaklarında genellikle diğer ta'dîl lafızları ile birlikte yalın halde, bazan da "mütkinü'l-kitâb, mütkinü'l-hadis, mütkinü'r-rivâye, mütkinü'z-zabt, mütkin li-ilmih" gibi terkipler halinde kullanılmaktadır. Ayrıca "mütkin aceb, mâ kâne etkanehü li'l-hadis, mütkin

cidden, ğâye fi'l-itkân, mütkin ğâye, mütkin bi'l-merra" gibi mübalağa ifade eden terkipler şeklinde de zikredilmektedir. Ancak mütkin lafzının, adâlet vasfının varlığına delâlet eden başka bir lafız olmaksızın râvi hakkında tek başına kullanılması halinde o râvinin sika olduğunu göstermeyeceği, bu sebeple ta'dîl lafızları sıralamasında "adlün zâbitün" lafzından sonraki mertebeye yer aldığı ifade edilmiştir (Şemseddin es-Sehâvî, I, 363, 364). Diğer taraftan hadis rivayetinde râvide aranan birinci öncelikli şartın adâlet sıfatı olduğu, dolayısıyla âdil olmayan râvinin zâbit olmasının önem taşımayacağı dikkate alındığında, ayrıca ricâl kaynaklarında mütkin denilen râvilerin durumunun genellikle âdil olduklarını gösteren başka ta'dîl lafızlarıyla pekiştirilmesi uygulamada mütkin kavramının "sika" mânasında kullanılageldiğini göstermektedir. Dolayısıyla dinî ve ilmi dürüstlüğü, hadise olan ilgisi ve sevgisi ve bu uğurdaki sürekli gayreti sonucunda elde ettiği maharet sebebiyle mütkin sıfatını kazanan bir râvinin aksi sabit olmadıkça rivayetinin makbul râviler sıralamasında ilk sıralarda yer alması gerekir. Ancak bir râvinin mütkin olması onun kusursuz olduğu anlamına gelmez. Çünkü en güvenilir râvilerin bile hata yapması ve yanılması mümkündür (Müslim, *Kitâbü't-Temyîz*, s. 179). Nitekim sayıları az da olsa mütkin diye nitelenen bazı râviler yanılma, tedfîs yapma, garîb hadis rivayet etme veya rivayetlerini ezbere bilmeme gibi kusurları sebebiyle eleştirilmiştir.

İlk dönem muhaddislerince yapılan genel taksimde (İbn Ebû Hâtîm, I, 6, 10) ta'dîl lafızlarının birinci mertebesinde yer alan mütkin lafzı, bu lafızları daha ayrıntılı bir taksime tâbi tutan sonraki dönem muhaddislerine göre ikinci, üçüncü, hatta dördüncü mertebedeki ta'dîl lafızları arasında sayılmakla beraber bu durum mütkin kavramının anlamı üzerinde herhangi bir değişiklik meydana getirmemiştir. Nitekim Abdurrahman b. Mehdî, İmam Müslim, İbn Ebû Hâtîm er-Râzî, Râmhürmüzî ve Hatîb el-Bağdâdî gibi ilk dönem münekkit hadis âlimleri, mütkin terimiyle ta'dîl edilen râvilerin rivayetlerinin dinî delil olacağını söyledikleri gibi onların taksimini esas alan İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî ve Nevvî ile bu konuda ayrıntılı taksime giden Zehebî, Zeynüddin el-İrâkî, İbn Hacer el-Askalânî, Şemseddin es-Sehâvî ve Sîndî gibi daha sonraki muhaddisler de aynı görüşü benimsemiştir (*Fethu'l-muğîs*, I, 367). Mütkin terimiyle ta'dîl edilen râvilerin rivayetleri Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-*